Янка Маўр

1883 - 1971

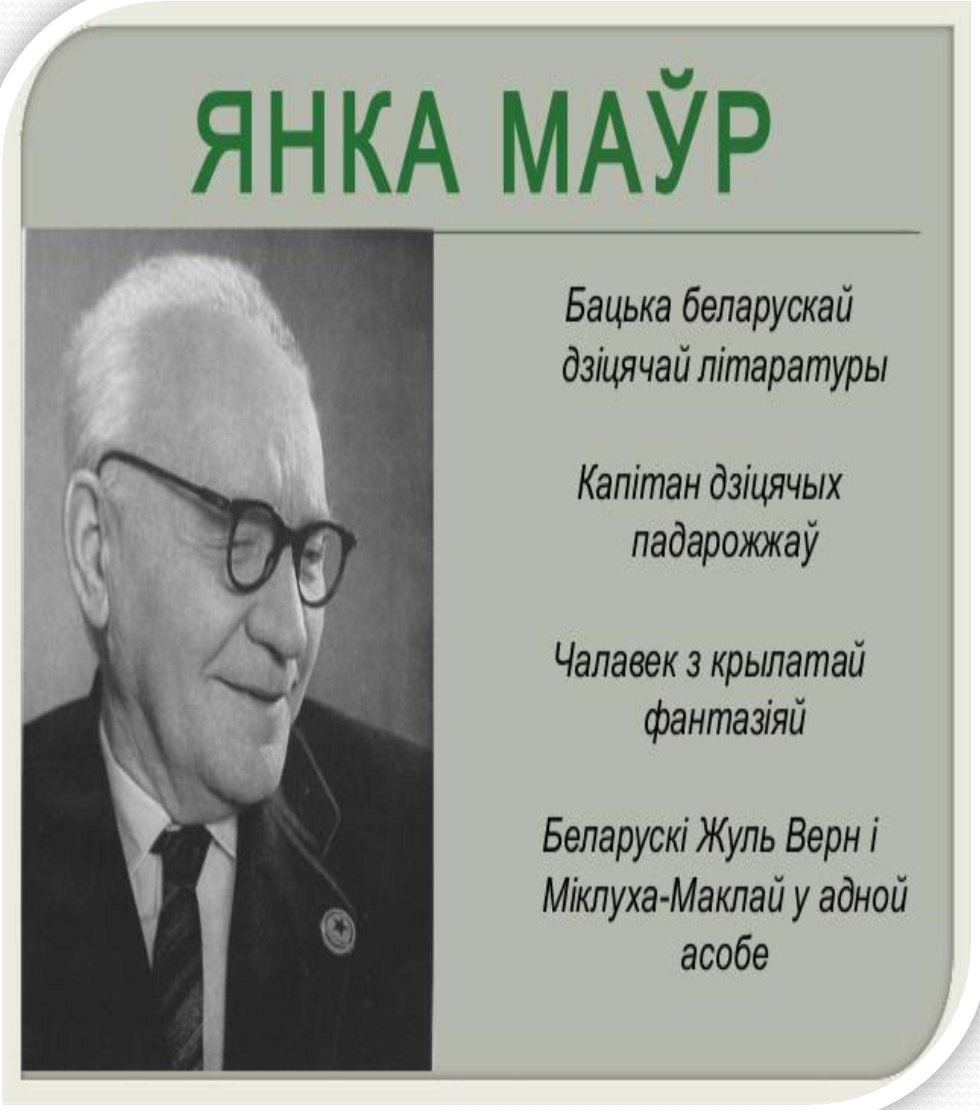

Янка Маўр, сапраўднае імя: **Іван Міхайлавіч Фёдараў** (29 красавіка (10 мая) 1883, Лібава (цяпер Ліепая, Латвія) — 3 жніўня 1971, г. Мінск) — беларускі пісьменнік, аўтар апавяданняў, аповесцяў і раманаў для дзяцей і моладзі.

Адзін з заснавальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры, заснавальнік прыгодніцкага і навукова-пазнавальнага жанраў у беларускай літаратуры, стваральнік першай беларускай навукова-фантастычнай аповесці. Аўтар кніг для дзяцей, п'ес, перакладаў.

Раннія гады

Ён нарадзіўся 28 красавіка (11 мая) 1883 г. у г. Лібаве (Латвія). Бацька, сталяр, рана памёр, і разам з маці малы Янка пераехаў на яе радзіму ў вёску Лебянішкі былой Ковенскай Губерні. Хлопчык рос у беднасці і нястачы, і толькі дзякуючы самаахвярным намаганням маці, якая марыла чаго б гэта не каштавала вывучыць свайго сына. У 1895 г. ён заканчвае пачатковую школу, а ў 1899 — Ковенскае рамеснае вучылішча, пасля чаго паступае ў Панявежскую настаўніцкую семінарыю, адкуль у канцы 1902 г. за вальнадумства, "за сумненні ў рэлігіі" яго выключаюць з апошняга, выпускнога, класа. Аднак пасведчанне настаўніка пачатковай школы (1903) ён усё ж атрымаў, здаўшы экстэрнам экзамены за семінарскі курс. Працаваць пачынаў у школе пад Панявежам (Новае Месца), затым быў пераведзены ў вёску Бытча на Барысаўшчыне.

Педагагічная дзейнасць

Пасля навучання ў настаўніцкай семінарыі Фёдараў пачаў працаваць у школе пад Панявежам у мястэчку Наўямесціс, а потым яго перавялі ў вёску Бытча на Барысаўшчыне.

У 1906 годзе ён прыняў удзел у нелегальным педагагічным з'ездзе, які адбыўся на Мікалаеўшчыне. У «Працоўным спісе», які захаваўся ў архіве пісьменніка, адзначаны вынік гэтай падзеі для яго ўдзельніка: «1906. VIII. Звольнены са службы і аддадзены пад суд...».

Судовае разбіральніцтва па справе аб настаўніцкім з'ездзе доўжылася амаль два гады. Фёдарава адхілілі ад педагагічнай дзейнасці і ўзялі пад нагляд паліцыі. Толькі праз 5 гадоў, у 1911 годзе, яму ўдалося ўладкавацца выкладчыкам у прыватную гандлёвую школу ў Мінску. З восені 1917 года ён уладкаваўся настаўнікам геаграфіі і гісторыі ў мінскую чыгуначную гімназію. Пасля рэвалюцыі ён стаў настаўнікам 25-й чыгуначнай школы імя А. Р. Чарвякова.

Янка Маўр і Якуб Колас

Янка Маўр знаходзіўся ў сяброўскіх адносінах з класікам беларускай літаратуры Якубам Коласам. Яны абодва вучыліся ў настаўніцкіх семінарыях (дзе таксама атрымалі і музычную адукацыю). Абодва ўдзельнічалі і ў настаўніцкім з'ездзе (на якім яны і пазнаёміліся) ў 1906 годзе, пасля якога Якуб Колас быў пасаджаны ў Пішчалаўскі замак, а Янка Маўр (тады яшчэ Іван Фёдараў) аддадзены пад нагляд паліцыі і, акрамя гэтага, пазбаўлены права выкладаць у школе . У гады вайны падчас эвакуацыі сям'і Янкі Маўра ў Алма-Ату Маўр вёў сяброўскую перапіску з Якубам Коласам, які, таксама пакінуўшы Беларусь, пражываў у тыя гады ў Ташкенце. У лістах адзін аднаму яны жадалі хутчэй вярнуцца ў родную Беларусь: *«... Ці ўбачым мы нашы беларускія баравічкі пад елкай? Застануцца яны пасля паганых немцаў? ... »* Пасля вызвалення Беларусі Маўр вярнуўся ў Мінск. Аднак і пасля вайны перапіска пісьменнікаў не абарвалася, яны перапісваліся і ў 1950-я гады. У далейшым Янка Маўр стаў правобразам настаўніка Івана Тадорыка ў трылогіі Коласа “На ростанях” (1955).

Пазней яны параднiлiся: дачка Янкi Маўра, Наталля, выйшла замуж за сына Якуба Коласа - Мiхася. Яны былi разам амаль 65 гадоў. У Дзяржаўным лiтаратурна-мемарыяльным музеi Якуба Коласа захоўваецца скрыпка, на якой граў Янка Маўр. Якуб Колас таксама любiў гуляць на гэтым iнструменце. Дачка Янкi Маўра, Наталля, часта музiцыравала на пару з бацькам: ён - на скрыпцы, а яна - на фартэпiяна.

Янка Маўр і Якуб Колас разам з агульным першым унукам Сяргеем.

Творчая дзейнасць

Дэбютаваў у 1923 у як фельетаніст ў газеце «Советская Белоруссия» і ленінградскім часопісе «Бегемот». У 1925 годзе ў часопісе Беларускі піянер» надрукаваў першую навукова-фантастычную аповесць на беларускай мове «Чалавек ідзе», якая паклала пачатак фантастычнаму і прыгодніцкаму жанрам у беларускай літаратуры. Аповесць надрукаваў пад псеўданімам «Янка Маўр». «Янка» — гэта беларускі аналаг імя «Іван». Як паказвала даследчыца творчасці Янкі Маўра беларуская літаратуразнаўца Эсфір Гурэвіч, пісьменнік, захаваўшы сваё сапраўднае імя ў першай частцы псеўданіма, недвухсэнсоўна паказваў на тое, што ён — сын беларускай зямлі. Значэнне псеўданіма «Маўр» шырока адкрыецца ў яго наступных аповесцях: «У краіне райскай птушкі» (1926), «Сын вады» (1927), у якіх ён паказаў сябе як абаронца правоў каланіяльных і залежных народаў, са спагадай ставіўся да карэнных народаў Паўночна-Заходняй Афрыкі, і праявіў сябе як інтэрнацыяналіст.

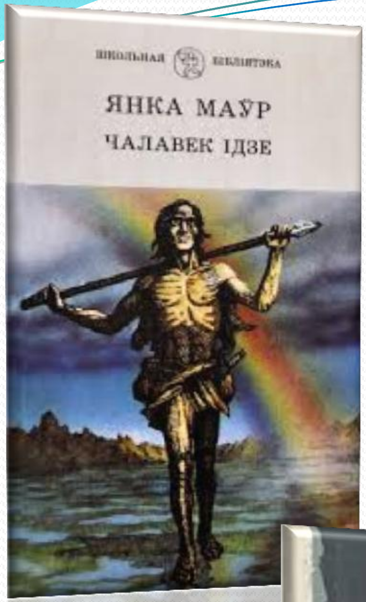

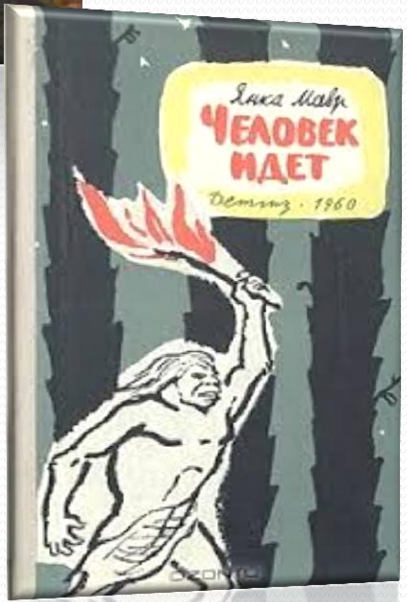

Сваю першую аповесць «Чалавек ідзе» Фёдараў напісаў ва ўзросце 44 гадоў, будучы выкладчыкам 25-й мінскай чыгуначнай школы. Пасля чытацкага поспеху твора пісьменнік працягнуў працаваць у жанры дзіцячай прыгодніцкай і навукова-пазнавальнай літаратуры. Аповесць «Чалавек ідзе» акрэсліла тую тэндэнцыю спалучэння пазнавальнасці і прыгодніцтва, якую Маўр развіў потым у наступных сваіх аповесцях і ў рамане «Амок» (1929) — пра паўстанні 1926 года на востраве Ява.

Янка Маўр пісаў пераважна для юных чытачоў. У творах «У краіне райскай птушкі» (1926), «Сын вады» (1928) аўтар пастараўся абвергнуць уяўленне аб тубыльцах як аб крыважэрных людаедах, пазбаўленых элементарных чалавечых пачуццяў, людзях другога гатунку. У 1930-х гадах пісьменнік ад «экзатычнага» іншаземнага матэрыялу, звярнуўся да родных мясцін, да жыццёвай рэальнасці, у якой дзейнічаюць юныя героі. Рушылі ўслед аповесць «Палескія рабінзоны» (1930), якая расказвала пра прыгоды двух падлеткаў у глухім Палессі, утапічная «Аповесць будучых дзён» (1932) пра камуністычную будучыню СССР, «ТВТ» (1934), у якой з гумарам распавядаецца пра звычайныя справы школьнікаў. Гэтыя творы карысталіся поспехам у юных чытачоў.

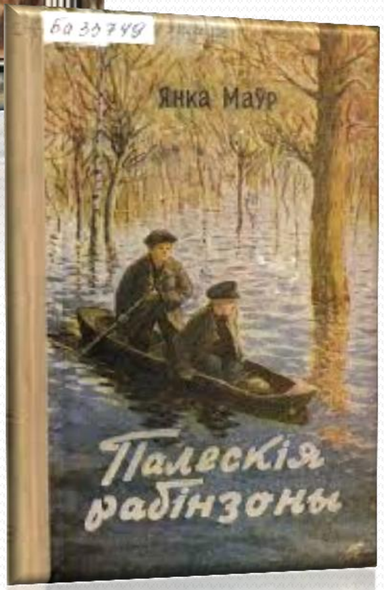

Пасля вайны Янка Маўр апублікаваў цыкл апавяданняў аб трагічных выпрабаваннях, якія давялося выпрабаваць дзецям у ваенныя гады («Шчасце», «Дзве праўды», «Максімка»).

У 1946 годзе Маўр напісаў апавяданне «Завошта?», у аснову якога лёг рэальны трагічны факт — гібель жонкі і сына пісьменніка М. Лынькова.

У 1948 годзе ён напісаў аўтабіяграфічную аповесць «Шлях з цемры». У 1954 годзе выйшла яго навукова-фантастычная аповесць «Фантамабіль прафесара Цылякоўскага», якая стала трэцяй яго кнігай, напісанай у жанры сацыяльнай утопіі (першая — фантастычная казка «Падарожжа па зорках» (1927) з цыкла «Піянерскія казкі», а потым — «Аповесць будучых дзён» (1932)).

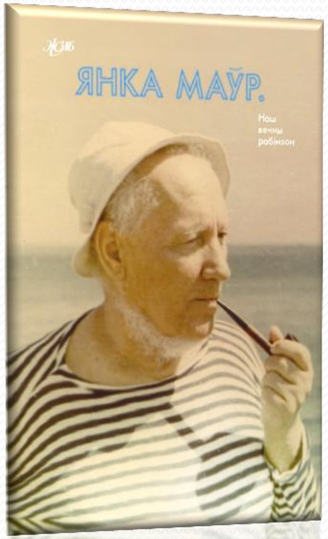

На працягу 1946—1948 гадоў Янка Маўр сумесна з Пятром Рунцом займаўся зборам і рэдагаваннем успамінаў беларускіх дзяцей аб вайне для кнігі «Ніколі не забудзем», якая выйшла ў 1948 годзе з прадмовай Якуба Коласа. Выдадзеная кніга атрымала высокую ацэнку не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі.

Узнагароды, ганаровыя званні і прэміі

Янка Маўр быў узнагароджаны трыма ордэнамі, а таксама медалямі:

- Заслужаны дзеяч культуры БССР (1968).
- Дзяржаўная прэмія БССР (1972 — *пасмяротна*) за аповесці «Чалавек ідзе», «У краіне райскай птушкі», «Сын вады», «Палескія рабінзоны», «ТВТ», «Шлях з цемры», раман «Амок».
- Два ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга.
- Ордэн «Знак Пашаны».

Памяць

Вуліцы:

- Вуліца Янкі Маўра (вуліца Маўра) у Мінску.
- Вуліца Маўра ў Пінску.
- Мінская абласная дзіцячая бібліятэка імя Янкі Маўра.
- Раённая барысаўская школа імя Янкі Маўра.
- З 1993 года ў Беларусі прысуджаецца прэмія імя Я. Маўра за лепшыя творы для дзяцей.
- У 2013 годзе РУП «Беларускі відэацэнтр» зняў дакументальны фільм пра жыццё і творчасць пісьменніка «Янка Маўр. Капітан дзіцячых мараў».

Сям'я

- Жонка — Стэфаніда Аляксандраўна.
- Сын — акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Фёдар Фёдараў(19.6.1911, вёска Турэц, Мінская губерня — 13.10.1994, Мінск).
- Сын — Арсеній Іванавіч Фёдараў (23.1.1917 — 13.10.2001), кандыдат тэхнічных навук
- Дачка — Аляксандра Іванаўна (Капылова) (1.5.1919 — 03.05.2005)
- Дачка — Наталля Іванаўна (Міцкевіч) (27.7.1924 — 22.02.2012, Мінск) — кандыдат тэхнічных навук (1953); замужам (з 1946 года) за сынам Якуба Коласа, Міхасём Міцкевічам.

Здымак 1909 - 1910 гг. «Настаўнік Мінскай прыватнай гандлёвай школы Янка Маўр в е Пяршай жонкай Варварай Фёдараўнай і дзецьмі. Мястэчка Турэц Карэліцкага раёну ». Двадцатишестилетний Іван Фёдараў - інтэлігентную, трохі нервовы твар з тонкімі рысамі, народніцкага кепка, круглыя акуляры - седзячы на траве, абдымае далікатную дзяўчыну. За імі стаяць трое дзяцей, дзяўчынка і два хлопчыкі. Старэйшаму дзіцяці гадоў, напэўна, восем. Няўжо пісьменнік так рана ажаніўся? Разгадка простая. Малады настаўнік паступіў на пасаду гувернёра. Неўзабаве ў яго завязаліся сардэчныя адносіны з гаспадыняй. Яе муж памёр, а гувернёр працягваў жыць у доме. Работодательница была ўдавой святара, і становішча здавалася ёй нясцерпным. Маладому настаўніку прыйшлося ажаніцца. Як запэўнівае яго ўнучка - дзеля дзяцей. Нарадзіліся яшчэ дзеці, ужо агульныя. Але ў 1919 годзе Варвара Фёдараўна памерла.

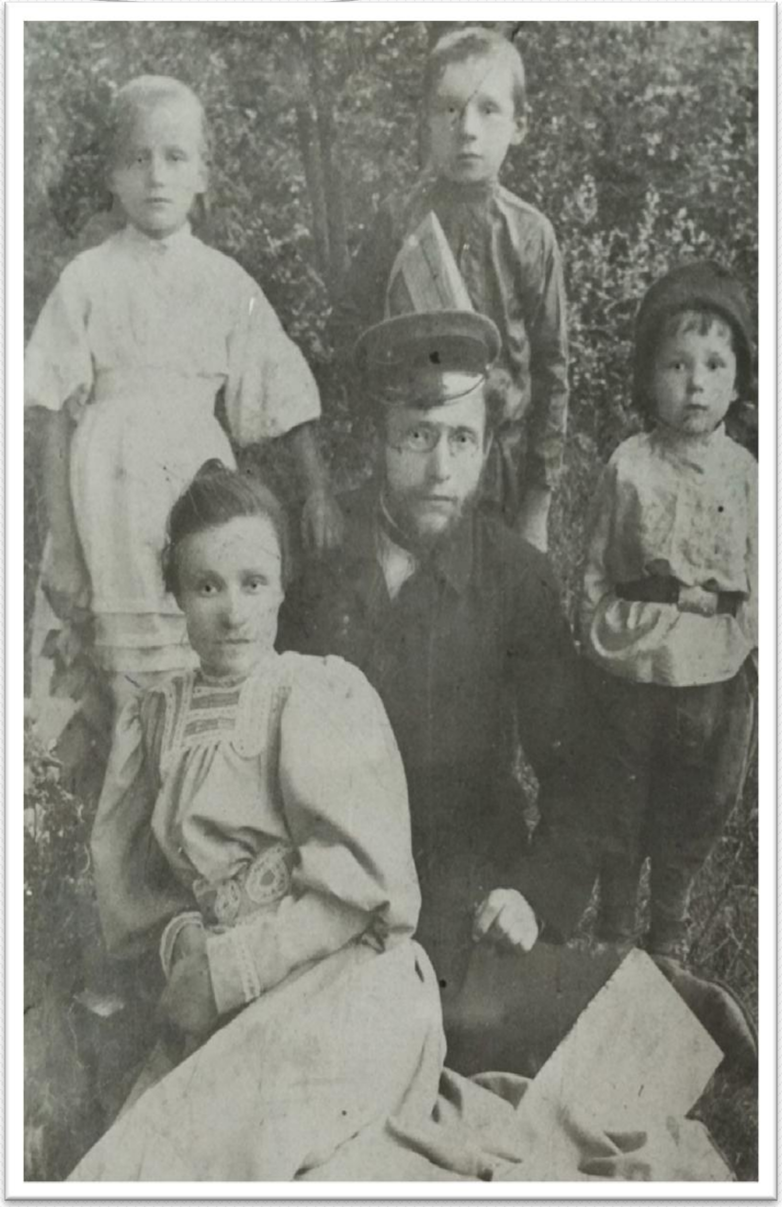

А ў 1920 годзе Іван Фёдараў ажаніўся на Стэфаніды. З якой і пражыў шчасліва амаль усё жыццё. Менавіта дачка ад гэтага шлюбу стала жонкай сына Якуба Коласа, у класікаў з'явілася трое агульных унукаў.